

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Бондаренка Олексія Володимировича
«Управління організаційно-економічним розвитком території
на основі кластерного підходу», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.05 —
розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

1. Актуальність обраної теми

В умовах ринкової економіки регіони конкурують між собою в різних сферах і аспектах соціально-економічного розвитку. При цьому в конкурентній боротьбі виграють регіони, які мають найбільш сильні конкурентні позиції. Актуальність проблеми підвищення конкурентоспроможності регіону визначається тим, що в даний час відсутні повноцінні теоретичні та методологічні розробки, які створюють наукову основу для укріплення конкурентних позицій залучення інвестицій у слабо розвинені регіони і муніципальні утворення, що веде до подальшого зростання диференціації в рівні соціально-економічного розвитку міст і районів та підвищення навантаження на бюджетну систему. Саме тому однією з актуальних задач науки і практики стає пошук нових методів і форм управління територіями, що забезпечують посилення конкурентних переваг районів і міст, а в подальшому і ефективного зростання економіки регіонів України. Одним з таких методів підвищення якості управління стійким соціально-економічним розвитком території і є кластерний підхід, а також саме такий інструментарій застосовує Бондаренко О.В. у своїй роботі. Тому його дисертаційна робота на тему «Управління організаційно-економічним розвитком території на основі кластерного підходу» є актуальною, так як продиктована характером сучасних економічних процесів та станом вітчизняних регіональних економічних систем.

Кластерна економіка – одна з найбільш поширених форм реалізації державної економічної політики – виникла у світі відносно недавно: у середині 1990-х рр., завдяки роботам М. Портера з вивчення конкурентоспроможності країн і регіонів, яка досліджується в подальшому вченими і науковцями в США, Великобританії, країнах Скандинавії і багатьма країнами, що розвиваються.

На відміну від традиційної промислової політики, де в якості об'єкта обирається певна галузь економіки або кілька великих компаній, кластерна політика проводиться по відношенню до груп в основному малих і середніх підприємств з суміжних підгалузевих економіки, пов'язаних один з одним товарно-виробничими та інформаційними потоками і часто географічно сконцентрованих у просторі. Таким чином, у кластерній економіці поєднуються міжгалузевий і територіальний підходи.

Кластери – локалізовані на певній території міжгалузеві утворення, що включають весь ланцюжок взаємопов'язаних видів діяльності від виробництва до кінцевого продукту і сфери послуг. У сучасній економіці, для якої характерні розгалужені мережі підприємств, що працюють у кооперації одне з одним, такі утворення дають синергетичний і мультиплікативний ефекти. Кластерні комплексні системи можуть скласти новий вектор якості економічного зростання в промислово розвинених українських регіонах з високою концентрацією обробних виробництв. Як показує досвід розвинених країн, саме в рамках кластерів найбільш ефективно вирішуються завдання, які

пов'язані із забезпеченням конкурентоспроможності підприємств. Наприклад, такі, як проведення НДДКР зі створення нових технологічних платформ та їхнє виробниче освоєння. Кластерний підхід докорінно змінює зміст регіональної промислової політики, оскільки зусилля органів влади спрямовуються не на підтримку окремих підприємств і галузей, а на розвиток системи взаємовідносин між суб'єктами економіки та державними інститутами. У практичному плані такий підхід важливий, у першу чергу, тим, хто дає можливість сформулювати і реалізувати великі міжгалузеві й міжрегіональні проекти національного значення.

Дисертаційна робота виконана у відповідності з планами науково-дослідних робіт Державного університету "Одеська політехніка", а саме у межах тем: «Створення комплексу маркетингу інновацій на регіональному ринку» (№ ДР 0118U000147), де автором обґрунтована можливість створення в Одеському регіоні інновацій кластеру; «Організаційне проектування інтеграційних бізнес-структур в національній економіці (№ ДР 0118U007228), де автором обґрунтовані можливості вертикальної та горизонтальної інтеграції підприємств регіону, а також «Удосконалення технології оплати праці на підприємствах ЖКГ в умовах кластерної організації (договір № 1778-71 від 15.11.2018 р.), де автор є розробником запланованої методики КП «Чорноморськводоканал».

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та практичних рекомендацій, сформульованих у дисертації

У дисертаційній роботі наведені теоретично-методичні основи комплексної кластеризації вітчизняних територіальних економічних систем шляхом теоретичного узагальнення відповідних дискурсів та емпіричної перевірки можливостей їх реалізації на практиці.

У дисертації обґрунтовано розуміння сутності території як соціально-економічної системи (с. 34-64, п.1.1), управління якої характеризується багатовекторністю і поліструктурністю. Будь яка реформа організаційних структур загострює проблеми управління територією настільки, наскільки тісні взаємодії та взаємозв'язки між рівнями, ланками і елементами таких структур. Базуючись на дослідженнях вчених відносно результативності реформ в Україні, здобувач робить висновок про те, що система інститутів, яка вибудовує інститути, що регулюють соціально-економічні процеси, призвела до того, що особливого значення набуває проблема оцінки ефективності та стійкості розвитку території. У процесі проведення дослідження здобувачем також виділені проблемні фактори, які заважають такому розвитку: невідповідність територіальних кордонів кордонам життєдіяльності території, умовність розподілу регіональних соціально-економічних систем на підсистеми, протиріччя між відтворювальною і споживчою силами регіону, невміння розпізнавати інноваційно-інвестиційний ресурс та раціонально їм розпоряджатися, термінологічна невизначеність (с. 51-56, п.1.1). У зв'язку з чим виникає необхідність у подальшій розробці принципіально нових підходів до науково обґрунтованого управління територією з орієнтацією на посилення впливу на регіональні підсистеми.

У роботі були визначені: складові системи управління життєдіяльністю на території (с. 41, рис.1.1), форми регулювання життєдіяльності в регіоні (с. 37, табл.1.1), класифікація соціально-економічних систем (с. 53-54, табл.1.2), порівняльний аналіз кластерної форми територіально-виробничої організації з іншими (п.1.2), класифікація кластерів за типами (с. 98, рис.1.5) і за видами (с. 97, табл.1.6), зміст характеристик кластерів (с. 97, рис. 1.6), виявлені фази еволюції розвитку систем управління територією (с. 90-99), обґрунтовані передумови інтеграції кластерів у комплексний регіональний кластер. Все це дало здобувачу змогу теоретично обґрунтувати і розробити

концептуальний підхід до комплексної кластерної організації як особливої форми системної організації виробництва продукції та послуг на території (п. 2.24).

Автором було запропоновано методичний підхід до управління комплексним регіональним кластером, для чого була розроблена математична модель (п. 2.1), матриця функцій управління комплексним кластером на території (п. 2.1), визначені його інноваційно-інвестиційна спрямованість (п. 2.1); внутрішньокластерні соціально-економічні взаємодії (п. 2.2), сформовано структурну модель комплексного кластера з відображенням міжкластерних взаємодій (п. 2.3). Такий методичний підхід надав можливість здобувачу розробити блок-схему управління формуванням комплексного регіонального кластера (с. 116 рис. 2.11) за допомоги використання відповідної експертної системи (с. 118-122) з розробленням структури системи ключових показників результативності комплексного кластера (с. 144 рис. 2.4). У підсумку методичного забезпечення автор надає організаційно-економічний механізм створення комплексного регіонального кластера (с. 138, рис. 2.11; с. 155, рис. 2.16), використання якого надає гнучкості розробці політики/стратегії соціально-економічного розвитку території.

Автором були виділені основні організаційно-економічні аспекти створення і управління комплексним регіональним кластером: удосконалена система органів виконавчої влади міста Чорноморськ у зв'язку з початком процесу комплексної кластеризації його території (с. 175 рис. 3.1), ієрархічна модель реалізації концептуального підходу до комплексної кластеризації міста Чорноморськ (с. 177 рис. 3.2), організаційна структура комплексного регіонального кластера (с. 179, рис. 3.3), транспортного субкластера (с. 184, рис. 3.4; с. 201, рис. 3.11; с. 202, рис. 3.12), субкластера твердих побутових відходів (с. 190, рис. 3.7; с. 204 рис. 3.13; с. 205, рис. 3.14), туризму (с. 184 рис. 3.4; с. 207, рис. 3.15). Враховуючи швидкі кардинальні зміни в національній економіці здобувач вирішив за доцільне розробити механізм підвищення відповідальності учасників комплексного кластера за надійність та стійкість міжкластерних взаємодій (с.213, рис. 3.18).

Дисертація будується на використанні спектру наукових методів дослідження, зокрема це — відтворювальний, системний і програмно-цільовий підходи, а також — методи системного аналізу, класифікації, предметно-логічного та порівняльного аналізу, економіко-статичних методів обробки інформації, метод експертних оцінок, економіко-математичного моделювання. У дисертації також використано закони України, постанови ВР України і розпорядження КМ України, нормативні документи органів влади місцевого самоврядування та ін.

3. Достовірність і наукова новизна наукових положень і рекомендацій

Достовірність основних положень: висновків дисертації ґрунтується на результатах аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених-регіоналістів щодо досліджуваної проблеми. Підтверджується логікою аналізу, способом викладення, значним статистичним матеріалом, переконливою аргументацією.

Результати виконаного дослідження є помітним внеском в дослідження регіональної економіки, методи кластеризації, стійкого функціонування регіональної економічної системи.

Наукове значення результатів полягає в тому, що вони можуть слугувати підґрунтям для подальших теоретичних і прикладних досліджень, щодо вибору кластерного підходу до управління організаційно-економічним розвитком території.

Наукові положення і результати дослідження є достовірними і обґрунтованими, що підтверджується широким використанням наукових публікацій і аналітичного матеріалу. Теоретичні напрацювання і практичні рекомендації дисертації базуються на коректному узагальненні наявного досвіду вітчизняних і зарубіжних фахівців і використанні широкого спектру методів наукового дослідження.

Найбільш суттєвими науковими результатами, отриманими особисто здобувачем з диференційованою фіксацією ступеня новизни, є такі:

1) у дисертаційній роботі автором теоретично обґрунтовано і розроблено концептуальний підхід до комплексної кластеризації як особливої форми теоретично-виробничої організації, що представляє собою сукупність субкластерів, взаємовідносини між якими обумовлені обміном соціально-економічними взаємодіями, що регулюються, і забезпечує отримання синергетичного і мультиплікативного ефекту у вигляді приростання соціально-економічного потенціалу території.

2) у групі одержаних результатів за оцінкою ступеня новизни удосконалено:

аналітичні дослідження територіальної економіки показують, що кластери необхідно розглядати як новий структурний елемент в регіональній організації та у зв'язку з чим необхідно розглядати питання перебудови внутрішньорегіональної взаємодії та усувати термінологічну невизначеність;

запропонована матриця функцій управління комплексним регіональним кластером: прогнозування і моделювання майбутніх станів території; розробка соціально-економічних стандартів; організація внутрішньокластерної взаємодії; координація по вертикалі та горизонталі; мотивація співробітництва і розвитку; моніторинг у відповідності з етапами життєвого циклу кластера;

У дисертації сформовано механізм підвищення відповідальності учасників комплексного регіонального кластера, який засновано на взаємодії чотирьох основних блоків — інституціонального, організаційного, економічного і соціального;

3) У групі одержаних результатів за оцінкою ступеня новизни дістало подальшого розвитку:

процес інтеграції субкластерів у комплексний регіональний кластер підпорядковується визначеним законам утворення зв'язків між елементами складної економічної системи, що дозволяє розробити структурну модель комплексного кластера і сформулювати керуючі елементи в системі управління територією, які призначені для регулювання взаємодії між субкластерами і забезпечення ефективного взаємообміну внесками;

автором доказано необхідність підвищення ефективності управління і якості життя населення території є позиції синергізації міжкластерної взаємодії у відповідності з встановленими і формалізованими правилами вироблення керуючого впливу з урахуванням особливостей керуючої системи, параметрів субкластерів, параметрів їх взаємодії та ступеня впливу зовнішнього середовища, що, у підсумку, для гнучкого і комплексного соціально-економічного розвитку території потребує створіння організаційно-економічного механізму кластерної організації;

розроблена структура комплексного регіонального кластера, яка сполучає в собі визначену кількість субкластерів, закони створення зв'язків і принципи внутрішньокластерної взаємодії, відповідної системи моніторингу функціонування і розвитку комплексного кластеру, а також структурне визначення конкретного комплексного кластеру у складі житлово-комунального, транспортного, туристичного, будівельного.

4. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях

Основні наукові положення, висновки та рекомендації автора опубліковано в 27 наукових роботах (4 монографії, 11 статей у збірниках наукових праць, 10 публікацій матеріалах наукових конференцій), де особисто автору належить – 8,94 д.а. В опублікованих працях висвітлені основні наукові положення дисертації, які становлять наукову новизну і винесені на захист. Оформлення дисертації та автореферату здійснено з дотриманням вимог МОН України.

Сформульовані в дисертації наукові результати, висновки, рекомендації, пропозиції належать автору особисто, є його науковим доробком. Особистий внесок дисертанта є достатнім.

5. Апробація та впровадження результатів наукового дослідження

Здобувачем зроблено певний внесок у подальший розвиток теоретичних практичних засад регіональної економіки. А саме обґрунтовано можливості реалізації на практиці основних дискурсів кластерного підходу до управління організаційно-економічним розвитком території за допомогою розробки відповідного методичного забезпечення.

Основні положення дисертаційної роботи були використані наступних науково-дослідних робіт у Державному університеті «Одеська політехніка»: «Створення комплексу маркетингу інновацій на регіональному ринку» (№ДР 0118U000417), де автором обґрунтована можливість створення в Одеській області інноваційного кластеру; «Організаційне проектування інтеграційних бізнес-структур в національній економіці» (№ДР 0118U007228), де автором обґрунтовані можливості вертикальної та горизонтальної інтеграції підприємств регіону; «Удосконалення технології оплати праці на підприємствах ЖКІ в умовах кластерної організації» (дог. №1778-71 від 15.11.2018 р.), де автор був відповідальним виконавцем та консультантом під час впровадження запланованої методики на КП «Чорноморськводоканал»; а також «Наукове забезпечення проекту реструктуризації ТОВ «Аква-Біг» (№ДР 0105U000644), де здобувачем розроблено методичні рекомендації щодо структурної реорганізації підприємства (акт №2487/67-07 від 23.08.2021 р.).

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи та автореферату

Оцінюючи виконане дослідження позитивно, можна зробити певні зауваження та вказати на деякі дискусійні положення роботи.

1. На сторінках 14 і 16 (п.1.1) автор робить наголос, що необхідність зворотніх зв'язків в механізмах забезпечення необхідних умов життєдіяльності на території, але не уточнює зміст цих зв'язків.
2. У підрозділі 2.1 здобувач наводить власний теоретико-методичний підхід до управління комплексним регіональним кластером починаючи з математичної формалізації процесу управління (формула 2.1). На мій погляд, необхідно точніше вказати чим забезпечується відповідність виходу керуючого впливу зі станом входу об'єкту управління.
3. На рисунку 2.6 (с. 131) при формуванні схеми організації комплексного регіонального кластеру вказані його економічна і соціальна складова, але не показано як фонд підтримки кластеру пов'язан з субкластерами, які входять до його складу.
4. У підрозділі 2.2 своєї праці здобувач наполягає на відсутності позитивних результатів від субкластерів, що входять до складу комплексного регіонального кластеру, і пропонує при розглядати комплекс благ (с. 123-132). Але не зовсім зрозуміло чим визначається такий комплекс.
5. У відповідності до запропонованих у роботі концептуальних підходів до створення комплексного регіонального кластеру автор вводить до його системи управління асоціативний орган управління. (с. 171-180, п.3.1) Але при цьому не вказує на його повноваження. Це потребує додаткових пояснень.
6. Наступне зауваження безпосередньо торкається попереднього: а чим визначається ефективність такої пірамідальної структури яка відображена на рис. 3 (с. 14) в авторефераті та на рисунку 3.2 (с. 177) у роботі?

7. Аналізуючи організацію міжкластерних взаємодій на території у п. 3.3, автор не зовсім ґрунтовно підходить до оцінки їх надійності та стійкості. А це уявляється важливим.

Слід зауважити, що вищевказані дискусійні положення та висловлені зауваження не знижують загальну наукову цінність дисертаційної роботи.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Бондаренка О.В. «Управління організаційно-економічним розвитком території на основі кластерного підходу» відповідає вимогам, що ставляться для дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 320 найменувань і 6 додатків на 6 сторінках. Повний об'єм роботи складає 242 сторінки комп'ютерного тексту, 41 таблицю і 13 малюнків.

Структурна побудова дисертації Бондаренка О.В., стиль викладу та подання матеріалу досліджень є логічним, послідовним та зв'язаними єдиною цільовою спрямованістю. Матеріали викладено чітко, у логічній послідовності. Для роботи характерні смислова завершеність, цілісність.

В авторефераті дисертаційної роботи, що є ідентичним її структурі та змісту розкрити головні положення роботи, приведені результати дослідження та отримані висновки. У авторефераті в повній мірі розкриті основні результати, які одержані в процесі досліджень, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації роботи. Автореферат не містить даних, відсутніх в роботі. Автореферат дисертації дозволяє також оцінити окремі недоліки, дискусійні питання.

8. Загальний висновок

Дисертаційна робота «Управління організаційно-економічним розвитком території на основі кластерного підходу», яка підготовлена Бондаренком Олексієм Володимировичем, є самостійним, завершеним, логічним науковим дослідженням виконаним на актуальну тему. Дисертація характеризується новизною одержаних результатів та висновків, має теоретичне і практичне значення, відповідає вимогам пп. 11, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
професор кафедри економіки, підприємництва
і управління підприємствами
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
Міністерства освіти і науки України

В. І. Дубицький

